

Kitap İncelemesi
Book Review

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2022 Cilt-Sayı: 15(4) ss: 1070–1073

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2022 Vol-Issue: 15(4) pp: 1070–1073
<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.1101730

Geliş Tarihi / Received: 13.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 16.09.2022

Yayın Tarihi / Published: 24.10.2022

21. YÜZYILDA BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN ORTA ASYA SİYASETİ

(Ed.) Çiğdem Şahin ve Turgay Düğen, Konya, 2021, 370 sayfa. ISBN: 9786052308325

Yavuz YILDIRIM ¹

Küreselleşme döneminin en tipik özelliklerinden biri olan uluslararası siyasetin öne çıkması, inceleme ve araştırma yapılacak bölge/alan sayısının artışı da beraberinde getirmiştir. SSCB'in yıkılması ve Doğu Bloku'nun dağılması ile beraber gerek ticaret gerekse bilgi akışında daha çok kesim birbiriyle temas kurarken bu yeni etkileşim sürecinin karşılıklı öğrenme deneyimini artırdığı açıktır. Kısaca, akışların hızlanması diye tanımlayabileceğimiz küreselleşme ile beraber paranın, insanların, kültürün ve bilginin daha hızlı aktığı bu süreçte artık modern dönemin sınırları ve kavramları ile dünyayı anlamak zorlaşıyor. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyanın genel olarak Batı merkezli anlatıları, esasen modern dönemin çeşitli doğrularını içerisinde barındırıyordu. Batı-merkezci doğruların eksikleri, 1970'lerden itibaren daha yoğun biçimde eleştirilmiş ve özellikle postmodern tartışmalar içinde Batı/Avrupa dışı kültürlerin deneyimleri hatırlanmaya başlanmıştır. Karşısında, alternatif anlatıların, coğrafi ve kültürel zenginliklerin, devamında siyasi müdahalelerin yeni aktörler tarafından dönüştürülme ihtimali güçlenmektedir.

Bu çerçevede postmodernizmin bütün yerine parçayı, evrensel yerine yereli, benzerlik yerine farklıyı önemseyen paradigma değişimi, uluslararası siyasette Batı-dışı bölgelerin değerini artırmıştır. Latin Amerika, Afrika, Uzak Doğu gibi alanlar kültürel mirası, yerel farklılıkları ve Batı'nın şekillenişindeki tarihsel etkileriyle birlikte daha fazla üzerine düşü(nü)len araştırmalara konu olmuştur. Bu bölgelerdeki akademisyenlerin ve bilim insanların çalışmaları daha fazla incelemeye tabi tutulurken, Batı üniversitelerinden araştırmacılar da bu alanlardaki çalışmalarını doğrudan ziyaretlerle ve etkileşimlerle artırmıştır. Bu etkileşimlerin, yine modern dönemden ve belki daha önceden kalma oryantalist bakış açısıyla, Batı'nın görmek istediğini görme ya da bulma isteğinden ziyade, yerelin kendi hikayelerini ve deneyimlerini öne çıkaran bir süreçte işleyebilmesi kritik önemdedir.

Bilindiği üzere Batı kavramının Soğuk Savaş sürecinde Avrupa'dan ABD'ye doğru kayan ana eksen, sosyal bilimlerin pek çok alanını etkilemiştir. İdeolojilerden ziyade, ölçülebilir ve sayısallaştırılabilir davranışların incelenmesi, kapitalizmin normalleri çerçevesinde ekonomi-siyaset ayrımının netleşmesi, sosyal devlet gibi kavramların piyasalar ve toplumda neoliberalizm lehine ikincil konumda kalması bu değişimlerin yansımaları arasındadır. Tabii ki küreselleşmenin öncelikli hedefi olan para akışını sağlamak, uluslararası ticareti artırmak ve toplumda kapitalizmin dünya çapında işleyen ve bu akışın mümkün olduğunca güvenli biçimde olmasını bekleyen bakış açısı, devletlerin rolünü de yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Postmodern tartışmaların içinde bireysel, kültürel ve yerel olan öne

¹ Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, yavuz.yildirim@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1031-1537.

çıkırsa da siyasetin ana aktörlerinden olan devletin tarihsel rolü, artık sadece belli bir toprak parçası ile sınırlı olarak değil bölgesel ilişkiler ve toplamda küresel sistemin içindeki yeri ile ölçülmeye başlamıştır. Böylece devletlerin, önce parasal akış ve ticari etkileşim içinde, sonra kültürel ve insani düzeydeki etkileşimleri, küreselleşmenin tanımını oluşturacak şekilde 1990'lardan itibaren gün geçtikçe artmıştır.

Değişen ilişkiler çerçevesinde Orta Asya, konumu itibarıyla kritik ve bizzat Soğuk Savaş sonrası dönemin doğrudan etkilediği bölge olarak kendini gösterir. Rusya ve Çin gibi tarihi aktörlerin halen ağırlığını koruduğu bu coğrafyanın geçen 30 yılda hangi yeni bağlantılar kurduğunu ya da kuramadığını anlamak, küresel siyasetin işleyişinde önemlidir. Türkiye'nin dış politika ve ekonomik ilişkileri çerçevesinde, tarihsel miras ve kültürel etkileşimle beraber özellikle önemsendiği bu alanın, yeni araştırmalarla desteklenerek güncellenmesi hassas bir konudur. Orta Asya ile ilişkiler üzerine ağırlıklı olarak kültürel ilişkiler, dilsel ve tarihi bağlantılar üzerine çalışmaların arttığı görülebilir.

Bu açıdan bölge ülkelerinin kendi aralarındaki tarihsel ve kültürel ortaklıkları siyasal ve ekonomik ortaklıklara çevirebilme kapasitelerinin uzun vadede bu coğrafyanın küresel siyasette oynayacağı rolü belirlemesi açısından kritik önemde olduğu söylenebilir. Tarihsel süreçte pek çok savaş, çatışma yaşaması ve dilsel farklılık içermesine rağmen Avrupa'nın 1950 sonrası süreçte birlik olma süreci ve geçen 70 yılda küresel bir aktör olması bunun tipik örneği olarak karşımızda duruyor. Avrupa'nın yaşadığı deneyim, farklılık içinde birlik kurma düşüncesinin hukuki ve ekonomik eksenleri yerleştirme açısından önemini gösterir. Her ne kadar son 20 yılda, pek çok gerginlik yaşamış olsa da AB'nin rolü ve organlarının işleyişi halen ayakta. Ancak bu birlikteliğin sarsıntıları yeni ihtimalleri de gündeme getirir. Özellikle anayasa taslağı deneyimiyle derin sarsıntılar yaşamış, devamında 11 Eylül sonrası sürecin güvenlik politikaları çerçevesinde çeşitli eksikleri ortaya çıkmıştır. Yeni üyeleriyle yaşadığı gerginlik de yeni sorunlar olarak önünde durmaktadır. Bu nedenle bölgesel ve yerel işbirliklerinin gelecekteki yeni dengeler üzerinde önemli olacağı şimdiden söylenebilir.

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi akademisyenleri Çiğdem Şahin ve Turgay Düğen editörlüğünde derlenen *21. Yüzyılda Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Orta Asya Siyaseti* kitabı, kapsamlı bakış açısıyla sadece Türkiye'nin değil küresel siyasetin içinde bölgenin ilişkilerini ve gelişimini anlamak için kapsamlı bir kaynak sunuyor. Kitap, bölgesel aktörler ve küresel aktörler olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Eğitim Yayınevi'nden 2021 Eylül ayında yayınlanan kitap, Şahin ve Düğen dışında 5 ayrı yazarın daha çalışmalarını içermektedir. Farklı üniversite ve çalışma alanlarından akademisyenler, Sabir Askeroğlu, Halil Kürşad Aslan, Hayati Ünlü, Özdemir Akbal ve Mehmetali Kasım kitabın diğer yazarlarıdır. Oldukça kapsamlı yazıların her bir yazı yaklaşık kırk sayfa civarındadır.

Uluslararası İlişkiler formasyonlarının yanı sıra Avrasya Anabilim Dalı'ndaki yüksek lisans ve doktora eğitimiyle de yıllar içinde bu konuda birikim sağlayan iki akademisyenin, genel olarak Orta Asya ve Türkistan coğrafyasına kültürel ve tarihi bağlar üzerinden olumlu bir bakış açısıyla kitabı derledikleri söylenebilir. Çiğdem Şahin'in giriş ve Turgay Düğen'in sonuç yazıları, kitabın farklı bağlamlarını birleştiren ve okuyucu için kitabın bütününe vakıf olmayı sağlayan önemli yardımcıları olarak işaretlenebilir. Bunlar dışında Şahin'in AB ve Düğen'in Türkiye dış politikası üzerine yazıları da mevcuttur. Bölgenin bugünkü durumunun ve geleceğe yönelik potansiyellerinin bu olumlu çerçeve içinde düşünüldüğü görülmektedir. Diğer yazarlardan Askeroğlu Rusya, Aslan İran, Ünlü Hindistan, Akbal ABD ve Kasım Çin üzerinden Orta Asya siyasetinin detaylarını kapsamlı biçimde vermektedir. Kitapta ayrıca ticaret ve enerji gibi başlıklarda sayısal verilerin paylaşıldığı 2020-2021 analizleri de bulunmaktadır.

Her ne kadar kitabın adından da anlaşılacağı üzere diğer ülkelerin Orta Asya siyasetlerini anlamak ana hedef olsa da, bu dışarıdan perspektifin bölgenin içinden analizlerle daha fazla beslenmesi bir eleştiri olarak sunulabilir. Yazılar, hem kaynak hem de yazarların deneyimleri açısından bu eksikliği kısmen aşmaktadır. Ancak bölge ülkelerinde yaşayan bir yazarla bu eksiklik giderilebilirdi. Tabii Sabir Askeroğlu ve Mehmetali Kasım'ın bölgede bulunmuş olmaları itibarıyla deneyimleri fazladır. Turgay Düğen de doktora çalışmaları kapsamında Kazakistan'da bulunmuştur. Öte yandan yine belli bir oranda Akbal'ın yazısında bu yapılsa da Uluslararası İlişkiler Teorisi ve Eleştirel Siyasal Teori'nin bakış

açılırlarıyla eşleşen bir yazının kitaba katkı sunması mümkündür. Ancak yaklaşık 350 sayfalık kitabın hacminin daha fazla artmaması için bu durumlar dışarıda bırakılmış olabilir. Bu tarz çalışmalarda editoryal hedeflerin ve müdahalelerin genellikle belirleyici olduğu bilinmektedir.

Şahin'in giriş yazısında temel tanımlar ve tarihsel örnekler üzerinden verdiği bölge türleri ve bölgeselleşme düzeyleri, çalışma alanının çerçevesinin kurulması için yardımcı olmaktadır. Bölge ülkeleri başta enerji ve ticaret olmak üzere pek çok konuda çeşitli adımlar atmışlardır. Ancak bu adımların küresel siyasetin diğer aktörleri ve köklü uluslararası örgütleri karşısında konumunu güçlendirecek, kişisel bağlantıları aşacak bir perspektife muhtaç olduğu da açıktır. Kitabın sonuç yazısı, bölge ülkeleri ve diğer aktörlerle ilişkiler üzerinden bu yeni söylemin gelişebilmesinin fırsat ve zeminlerini derli toplu biçimde veriyor. Düğen'in belirttiği gibi, 2020'li yıllar itibarıyla bölgesel ve küresel aktörlerin bu bölgeye dair siyasetleri yeni bir döneme girmektedir. Özellikle ülkelerin bağımsızlık hassasiyetlerinin belli bir zemine oturduğu dönemde başta enerji olmak üzere yeni işbirliği hatlarının oluşması ihtimali yüksektir. Öte yandan, başta Afganistan'la bağlantılı olmak üzere, güvenlik arayışlarının 11 Eylül sonrasında yeni bir istikamete ilerlediği de ortadadır.

Orta Asya ülkelerinin, postmodern tabirle yeni bir hikaye yazabilmeleri, bu küresel krizin içinde şimdilik zor görünse de imkansız değildir. Ülkelerin, küreselleşmenin ekonomik genişlemesinden çeşitli şekillerde yararlı olsa bile henüz demokratik dönüşüm açısından beklenen seviyeye gelmediği açıkça söylenebilir. Burada ailelere dayalı düzenin, elit grupların kendi içindeki dengesinin yanı sıra bölgesel düzeyde onları demokrasiye itecek bir dış gücün olmadığı gerçeği açıktır. Küresel çapta gerileme içinde olan demokrasi ve insan hakları bağlamının artık sorun çözen değil sorun kaynağı olarak görülmesi, sadece bölgenin değil Batılı güçlerin başta dış politikaları olmak üzere kendi iç politika tercihlerinde kendini göstermektedir. Bölge halklarının demokratik talepleri ile ekonomik seviyelerinin beraber yükselişe geçmesi ihtimal dahilindedir. Her iki kanatta da yaşanan eksiklerin ifadesi, Arap Baharı benzeri bir sürecin Orta Asya'da olması ihtimalini kısa vadede düşük olsa da, iletişim çağının hızını düşünecek olursak tamamen devre dışı bırakmıyor.

Sonuç olarak Orta Asya, bu alanı içeren diğer kullanımlar/tanımlardan Avrasya, Türkistan coğrafyası kapitalizmin, küreselleşmenin, siyasal ve sosyal diğer gelişmelerin dışında değil tersine gittikçe kapsayıcı biçimde içinde yer alan bağlamla birlikte düşünülmeli. Çiğdem Şahin ve Turgay Düğen'in derlediği bu kitapta konuya uluslararası siyasetin farklı eksenleri üzerinden bakış geliştirmek için verimli tartışmalar yapıldığını belirtmek yerinde olacaktır.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir. İlgili çalışmada etik kurul izni gerektirecek bir konu yoktur.

Ethics Statement : The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.
